

De kungliga svenska riddarordnarna utdelas igen till svenska medborgare

Som tidigare informerats (SNT 4/2022) har Sveriges riksdag fastställt den 15 juni 2022 att belöningsväsendet i Sverige skall återinföras i full utsträckning och svenska medborgare kan igen tilldelas sitt lands ordnar för särskilda insatser. Regeringen inser behovet av att uppmärksamma och synliggöra insatser som är av betydelse för andra enskilda eller för samhället. Insatserna skall vara av sådant slag *att* de bör belönas på en nationell nivå med en av Sveriges främsta utmärkelser: En ordensutmärkelse inom någon av de kungliga riddarordnarna eller en av regeringens utmärkelser, d.v.s. de s.k. Regeringsmedaljerna och titlar. Regeringen har beslutat om återinförandet av ordensväsendet och en ny förordning om *Sveriges främsta utmärkelser* gavs den 15 december 2022 (SFS 2022:1800). Den träder i kraft den 1 februari i år och därmed upphävs ordenskungörelsen från år 1974 (1974:768) och Utrikesdepartementets föreskrifter (UF 1995:11) om tillämpningen av föregående. Stadgar för de kungliga riddarordnarna fastställs av Kungl. Maj:ts Orden sedan de godkänts av regeringen. En första utdelning kan väntas ske eventuellt i anslutning till Sveriges nationaldag i juni. En väsentlig nyhet är *att* vem som helst kommer att kunna nominera (= föreslå) en person till en utmärkelse.

De kungliga riddarordnarna i korthet

Kungl. Serafimerorden instiftades år 1748 av kung Fredrik I på förslag av riksrådet. Orden har en klass, riddare, och är Sveriges högsta orden. Den tilldelades före 1975 svenska medborgare med minst generallöjtnants värdighet, vilka förut måste vara kommendörer med stora korset av Svärds-, Nordstjärne- eller Vasaorden, samt främmande statsöverhuvuden, furstliga personer eller högt uppsatta utlänningar. Innehavare av orden betecknas *Riddare (eller ledamot) och kommendör av Kungl. Maj:ts Orden*. Efter 1975 har i regel endast utländska statsöverhuvuden och därmed jämställda tilldelats orden.

Kungl. Svärdsorden, en militär förtjänstorden instiftad år 1748 av kung Fredrik I på förslag av rikets ständer till belöning av svenska officerare för tapperhet och framstående tjänst i krigstid samt för långvarig och gagnande verksamhet i krigsmakten i fredstid; kan även tilldelas utländska medborgare. Ursprungligen två grader, senare utvidgad till att omfatta fem: kommendör med stora korset (1772), kommendör av 1. klass (1873), kommendör, riddare av 1. klass (1889) och riddare. Som en särskild grad, vilken kan utdelas endast då Sverige är i krig, instiftade kung Gustaf III år 1778 värdigheten av *riddare med stora korset*, uppdelad 1814 i två klasser. 1850 tillfogades ett *Svärdstecken* att tilldelas underofficerare. Innehavaren kallades Svärdsman. Samma år tillfogades *Svärdsmedaljen* för underbefäl. År 1952 tillkom *Svärdsordens krigskors* (i guld, silver och brons), vilket inte hitintills har utdelats. Orden har varit vilande sedan år 1975.

Kungl. Nordstjärneorden, en civil förtjänstorden instiftad år 1748 av kung Fredrik I på förslag av rikets ständer. Fram till 1975 var orden avsedd för belöning av medborgerliga förtjänster, långvarig ämbets- eller tjänstemannagärning, vetenskapliga insatser samt verksamhet i samhälls- och

kulturlivet. Orden utdelades även till utländska medborgare. Sedan år 1975 har orden utdelats endast till utländska medborgare vid statsbesök eller som tack för gjorda insatser gentemot Sverige. Orden hade ursprungligen två klasser, utökades 1844 till tre och har idag fem klasser. Graderna är kommendör med stora korset, kommendör av 1. klass, kommendör (1873) och riddare eller ledamot (1844). Riddarvärdigheten uppdelades i två grader, riddare av 1. klass och riddare år 1975. Till orden hör sedan år 1986 också en *Nordstjärnemedalj* i guld. I samband med ordensreformen år 1975 byttes det gamla svarta bandet ut mot ett mellanblått med gula kantränder.

Kungl. Vasaorden, en fri orden instiftad av kung Gustaf III år 1772 till belöning för förtjänster inom jordbruk, bergshantering, konst, handel, industri, hantverk och undervisning. Tre klasser, senare fem: Kommendör med stora korset, kommendör av 1. klass, kommendör (1873), riddare, resp. ledamot av 1. klass och riddare, resp. ledamot av 2. klass (1889). Det ursprungliga ordenstecknet var en oval medaljong, en vase, vilken år 1860 placerades som mittglob i ett åttaflikigt malteserkors. Öppnades 1952 för kvinnor och förlänas även utlänningar. *Vasatecknet* (1895) var avsett för utlänningar. Manlig innehavare kallas *Vasaman*. *Vasamedaljen*, instiftad år 1895, förlänades fram t.o.m. 1974 för allmänt medborgerliga förtjänster till kanslipersonal samt för vissa tjänstemannainsatser inom försvarsmakten till civilmilitär personal. Medaljen utdelades i guld (förgyllt silver) eller silver av 8:e och 5:e storleken och bärs i Vasaordens band på bröstet. Orden har varit vilande sedan år 1975.

Fr.o.m. år 1952 öppnades Serafimer-, Nordstjärne- och Vasaorden även för kvinnor. Och med de nya stadgarna kommer även kvinnor att kunna förlänas Svärdsorden. Vilka ändringar ser vi då i det nya belöningsväsendet avseende riddarordnarna? Fram t.o.m. år 1974 gällde 1952 års ordensstadga. Det är dessa, vilka ligger till grund för de nya, reviderade *stadgarna* (= statuterna) *för de Kungl. riddarordnarna* med därtill hörande förordning. I ordenskapitlets instruktion rörande Kungl. Maj:ts Ordens interna organisation behandlas också ordensinsigniernas utformning samt anvisningar för bärandet av dessa.

Nytt i stadgarna

Mot bakgrund av nu gällande tronföljd har gjorts en komplettering i den första paragrafen: Konungen eller drottning som innehar Sveriges tron är ordnarnas Stormästare. Riddarordnarna är Serafimerorden, Svärdsorden, Nordstjärneorden och Vasaorden vilka kan tilldelas fysiska personer. Dessa kommer att utdelas enligt följande (i ny lydelse):

Arvsberättigad prins eller prinsessa av det svenska kungahuset är från födseln riddare av Serafimerorden. Stormästaren konfirmerar detta genom särskild handling för varje arvsberättigad prins och prinsessa. Insignierna anläggs [liksom nu] först i samband med myndighetsdagen. Serafimerorden kan av Stormästaren tilldelas övriga medlemmar av det svenska kungahuset samt på regeringens förord företrädesvis statschefer och därmed jämställda personer.

Utmärkelser inom Svärdsorden kan tilldelas militär personal som inom det militära området har gjort personliga insatser för Sverige eller för svenska intressen.

Utmärkelser inom Nordstjärneorden tilldelas personer som har gjort personliga insatser för Sverige eller svenska intressen, särskilt inom offentlig verksamhet, samt för väl förrättade allmänna värv och uppdrag.

Utmärkelser inom Vasaorden kan tilldelas personer som har gjort personliga insatser för Sverige eller för svenska intressen, särskilt inom icke offentlig verksamhet, samt för väl förrättade allmänna värv och uppdrag.

Samtliga tre förtjänstordnar kan även tilldelas utländsk medborgare.

Riddarordnarna förlänas av Stormästaren på regeringens förord, eller beträffande protokollära tilldelningar på utrikesdepartementets förord. Noteras kan att i stadgan betonas *att likabehandling, saklighet och opartiskhet ska känneteckna verksamheten vid Kungl. Maj:ts Orden*. Vidare att vägledande vid ordensförläning ska vara den enskildes extraordinära personliga insatser för Sverige eller svenska intressen. Den enskildes samhällsställning, befattning eller yrke ska inte vara vägledande vid ordensförläningar. Beslut vid Kungl. Maj:ts Orden fattas i Ordenskapitlet. Administrationen av ordnarnas angelägenheter har setts över och de nuvarande ämbetena är ordenskansler, vice ordenskansler, ordenssekreterare och ordensskattmästare, vilka samtliga utses av Stormästaren. Annan erforderlig personal anställs av ordenskanslern. Till övriga tjänstemän räknas ordenskanslist, ordensarkivarie, ordenshistoriograf, ordensintendent, ordensamanuens, ordenshärold, samt en vapenmålare med uppgift att måla serafimersköldar. Till Kungl. Maj:ts Orden finns knutet ett *Ordensråd*. Och här har vi en nyhet, vilken förekommer även i vissa utländska ordenskapitel.

För att bland inkomna förslag till ordens- och medaljförläningar värdera och utvälja de nomineringar som inkommit och som ska gå vidare för regeringens ställningstagande till förord, finns ett ordensråd bestående av åtta personer. Rådet är knutet till Kungl. Maj:ts Orden och ledamöterna förordnas av ordenskapitlet på förord av regeringen för en tid av fyra år med möjlighet till omförordnande för ytterligare en fyraårsperiod. Ledamöterna i ordensrådet ska ha hög integritet och vara allmänt respekterade och tillsammans väl representera hela det svenska samhället. Därtill kommer att en sakkunnig från Regeringskansliet kan, utan att vara ledamot av rådet, närvara och yttra sig vid rådets sammanträden. Därutöver kan en sakkunnig från Försvarsmakten, utan att vara ledamot av rådet, närvara och yttra sig i frågor rörande Svärdsorden. Reglerna om jäv i förvaltningslagen (2017:900) ska tillämpas av Ordensrådet.

Ändringar i ordnarnas utmärkelsetecken

De har nu setts över i språkligt hänseende och, framför allt beskrivningar av ordenstecknen har gjorts enhetliga så att olika detaljer beskrivs på samma sätt. I 1952 års stadgar fanns kvar i texten en del äldre formuleringar från 1902 års stadgar, vilka nu åtgärdats. Alla de [utmärkelse]tecken vilka fanns år 1974 kvarstår i oförändrad form. Svärds- och Vasaorden, vilka har varit vilande sedan år 1975, kommer att ånyo börja utdelas såväl till svenska som utländska medborgare. Dess ordensklasser är oförändrade så när som på att Vasaordens medaljer i 5:e storleken utgår. Alla medaljkategorier inom riddarordnarna kommer att vara i 8:e storleken.

Till Svärdsorden hör en tapperhetsutmärkelse *Militärkorset* med tre värdigheter, guld, silver och brons, vilken kan tilldelas oavsett militär grad. I 1952 år stadga benämndes det *Svärdsordens krigskors*. Närmare bestämmelser om kriterier för tilldelandet av utmärkelsetecknet blev aldrig

fastställda då eller senare. Nu har man efter utländska förebilder angivit kriterier för erhållande av detta utmärkelsestecken:

Svärdsordens Militärkors *i guld* förlänas för personlig tapperhet i strid under synnerlig fara för eget liv samtidigt som utomordentlig uthållighet och beslutsamhet inför fullgörandet av förelagd uppgift visats. Utmärkelsen kan också förlänas för synnerligen förtjänstfull ledning av förband i strid under utomordentligt svåra förhållanden.

Svärdsordens Militärkors *i silver* förlänas för personlig tapperhet eller rådighet och modig gärning utförd i strid med fara för eget liv.

Svärdsordens Militärkors *i brons* förlänas för rådighet och modig gärning utförd i strid.

Ordenstecknet kommer genom sin speciella karaktär att skilja sig från Svärdsordens övriga ordenstecken genom att det till formen är modernare och enklare i utförandet. Till grund ligger vapenmålaren Bengt Olof Käldes teckning, en principskiss från år 1959 efter beskrivningen i 1952 års ordensstadgar.

För Nordstjärneordens del tillkommer ett *Nordstjärnetecken* i analogi med Svärds- och Vasatecknet. Likaså återtas det gamla svarta bandet, vilket fr.o.m. år 1975 har varit ett mellanblått band med gula kantränder för utländska medborgare. Nordstjärnemedaljen får en ny grad i silver i analogi med Vasamedaljen. Medaljen skall också kunna tilldelas med ett spänne för särskilda insatser där rådighet och mod i farlig situation har visats.

Ordenstecknen tillverkas sedan år 2014 av Atelier Borgila AB, vilket grundades i början av 1920-talet av formgivaren Erik Fleming. Företaget övertogs av Henrik Ingemansson år 2005 och han utnämndes till kunglig hovleverantör samma år.

Tom C. Bergroth